

Gazi Eğitim Enstitüsü (1926-1980)

Gazi Eğitim Enstitüsü

Cumhuriyet yönetiminin açtığı en önemli eğitim kurumlarından biri olan Gazi Eğitim Enstitüsü'nün yasal düzenlemelerdeki tam adı "Gazi Orta Öğretmen Okulu ve Eğitim Enstitüsü"dür.

1913'te çıkarılıp 1961'e kadar yürürlükte kalan *Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı Muvakkati* [Geçici İlköğretim Yasası] rüşdiye adını taşıyan eski ortaokulları altı yıllık ilköğretime eklemiştir. 1924 yılında okul sistemi yeniden düzenlendiğinde ilköğretim, beş yıllık ilkokul olarak belirlenmiş ondan ayrı olarak üç yıllık ortaokullar getirilmiştir. Böylece genel öğretim sistemi ilkokul, ortaokul, lise (5+3+3=11 yıl) olarak düzenlenmiştir. 22 Mart 1926 tarihinde kabul edilen *Maarif Teşkilatına Dair Kanun'un* 7. maddesi, yeni öğretim sistemine göre öğretmen okullarında ilköğretmen Okulu, Köy Öğretmen Okulu, Orta Öğretmen Okulu, Yüksek Öğretmen Okulu olarak belirlemiştir. Buna 1927'den başlayarak Ana Öğretmen Okulu ile Mesleki ve Teknik Öğretmen Okulları da eklendi. Değinilen yasa maddesi, açılacak Orta Öğretmen Okulu'na; ortaokul, ilköğretmen okulu ve köy öğretmen okullarına öğretmen, ilköğretim müfettişi ve ilköğretmen okulları bünyesinde açılan uygulama okullarına müdür yetiştirme ödevi verildi.

Eğitim sistemi geliştikçe 1926-27 öğretim yılında açılan Orta Öğretmen Okulu'na yeni işlevler de yüklendi. Örneğin, 1943 yılında çıkarılan *Gazi Orta Öğretmen Okulu ve Terbiye Enstitüsü Talimatnamesi'*ne göre Gazi Eğitim Enstitüsü'nün görevi; ortokullara, orta dereceli mesleki ve teknik öğretim kurumlarına, köy enstitülerine öğretmen, ilköğretim müfettişi, uygulama okullarına müdür yetiştirme ve eğitim öğretim sorunları üzerinde bilimsel inceleme, araştırma ve yayın yapma idi. Uygulamada Enstitü, liselerin resim, müzik, beden eğitimi öğretmenlerini yetiştirdiği gibi, yüksek öğretmen okullarının yetiştiremediği tüm branşlara da öğretmen yetiştirmiştir.

1926 yılında ön hazırlıkları yapıp 1 Mart 1927 günü açılan Orta Muallim Mektebi'ne 1927-28 öğretim yılında Pedagoji Bölümü'nün eklenmesiyle okulun adında da bir değişiklik gündeme gelmiştir. O yıllarda birçok ülkede benzer işlevli kurumlar "Enstitü" adı almaya başlamıştı. Örneğin, Avusturya'da, Bulgaristan'da, Sovyetler Birliği'nde öğretmen yetiştiren yükseköğretim kurumları, eğitimbilimsel gelişmeler ışığında "Pedagoji Enstitüsü" olarak yapılandırılmışlardı. Orta Öğretmen Okulu modelinde Fransa'dan etkilenilmiş, ve yine Viyana Pedagoji Enstitüsü'nden esinlenilerek yeni açılan Orta Öğretmen Okulu'na 1928 bütçe yasasında "Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü" adı verilmiştir. Kurum, 1929'da ilköğretmen okulu için yapıp Atatürk'ün "Gazi" unvanını taşıyan yeni binaya (şimdi Gazi Üniversitesi Rektörlüğü) nakledilince "Gazi Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü", bünyesindeki ilköğretmen okulu kapatılınca da "Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü" adını almıştır. Bu ad zamanla bütçe ve kadro yasalarında da

kullanılmaya başlandı. 1946'da, yasa değişmediği halde ad "Gazi Eğitim Enstitüsü" olarak kısaltıldı.

Gazi Eğitim Enstitüsü, 1 Mart 1927 günü Orta Muallim Mektebi adıyla ve sadece "Türkçe-Edebiyat" bölümü olarak 16 yatılı öğrenciyle öğretime başlamış, sonra buna yeni bölümler eklenmiştir. 1927-28 öğretim yılında "Pedagoji" [Eğitim], 1930-31 öğretim yılında "Tarih-Coğrafya", "Matematik", "Fizik-Kimya-Tabii İlimler", 1932-33 öğretim yılında "Resim-İş", "Beden Eğitimi", 1937-38 öğretim yılında Musiki Muallim Mektebi'nin bağlanmasıyla "Müzik", 1941-42 öğretim yılında "Fransızca", 1944-45 öğretim yılında İngilizce, 1946-47'de "Türkçe-Edebiyat", Tarih-Coğrafya, Matematik ve Fen bölümleri kapatılarak onların tüm ödevlerini üstlenecek "Toplu Dersler Bölümü", 1947-48 öğretim yılında "Almanca", 1948-49 öğretim yılında Toplu Dersler bölümü ikiye ayrılarak "Edebiyat" ve "Fen" bölümleri, 1952-53 öğretim yılında Özel Eğitim Bölümü açılmıştır. "Özel Eğitim Bölümü" 1955 yılında kapatılıp işlevi Pedagoji Bölümü'ne yüklenmiştir.

1966-67 yılında Edebiyat Bölümü, "Türkçe" ve "Sosyal Bilgiler", Fen Bölümü ise "Matematik", "Fen ve Tabiat Bilgileri" bölümlerine ayrılmıştır. 1967-68 eğitim-öğretim yılında öğretim süreleri iki yıl olan bölümlerin süreleri de üçer yıla çıkarılmıştır.

Milli Eğitim Bakanlığı, Orta Muallim Mektebi'nin Ankara'da açılmasını kararlaştırdığı halde, buna elverişli bina bulunamaması nedeniyle okul Konya'da, kapatılmış olan tekke binalarında açılmış, ertesi yıl, inşaatı yeni biten, şimdi Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın kullandığı Maarif Vekâleti binasına taşınmıştır. Ancak bu ikamet bir yıl sürmüştür. 1928'de Afgan Kralı Emanullah Han'ın, eşiyile birlikte Türkiye'ye gelmesi ve Ankara'da onları ağırlayacak elverişli bina bulunamaması nedeniyle bu yeni bina Atatürk'ün buyruğu ile Dışişleri Bakanlığı'na verilmiş, Milli Eğitim Bakanlığı Ankara Erkek İlköğretmen Okulu boşaltılarak oraya, Orta Öğretmen Okulu da başka elverişsiz binalara taşınmıştır.

Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati, Bakanlık görevine gelir gelmez öğretmen okullarına el atmıştır. İlk işi bir yasa çıkartarak il özel idareleri gelirlerinin %10'unu öğretmen okulu payı adı altında ortak bir fona toplamak olmuştur. Necati bu okulları 15 gelişmiş merkeze yeni yapılan ve donatılan binalara taşımıştır. Bu fonlardan ilk olarak Ankara'da, Atatürk Orman Çiftliği'nden sembolik bir ücretle satın alınan 360 bin metrekarelik bir alana bugünkü Gazi Üniversitesi Rektörlük binası olan görkemli yapıyı yaptırmıştır. Ünlü mimar Kemalettin Bey'in, modern mimari ile geleneksel Türk mimarisinden esinlenerek yaptığı son çizimine göre yapılan bu bina, o günkü olanaklarla 1927-29 arasında iki yıl gibi kısa bir sürede yapılmıştır. Bakanlık bütçesinin 8-10 milyon lira olduğu o yıllarda bu binaya harcanan para 1.746.000 liradır. Daha sonra Enstitüye Beden Eğitimi (1932-36), Müzik (1937-38) binaları da eklenmiştir.

Bu tarihi bina, yatılı 500 öğrenciye göre yapılmıştı. Temel atma sırasında bakan *Mustafa Necati*, Cumhurbaşkanı *Gazi Mustafa Kemal*'e bir telgraf çekerek, bu binaya adının verileceğini bildirmiş, buna olumlu yanıt alınmıştır. Enstitü'nün adındaki "Gazi", bu iletişimden sonra verilmiştir.

Tarihî binanın yapıldığı yıllardaki mekânı, kentin merkezi olan Ulus'a dört kilometre uzaklıktaydı ve bu mesafede boş araziler bulunuyordu.. Çevrede su bulunmadığından bina kurak arazide ve yabancı otlar arasında unutulmuş bir şato gibiydi. Atatürk bir ziyaretinde, bina çevresinin yeşillendirilmemesini eleştirmiştir. Müdür *Faik Sabri Duran*, eski arkadaşı tarımcı *Zihni Derin*'i Enstitü'ye tayin ettirmiş, çevre düzeni ve yeşillendirme işini ona bırakmıştır. Türk çaycılığının da kurucusu olup Rize'ye heykeli dikilen Zihni Derin, yerleşkede kuyular açtırarak bol su bulmuş kısa zamanda Enstitü'yü güzellikleriyle göz kamaştıran botanik bahçesine dönüştürmüştür.

1970'lerin ortalarına kadar Gazi Eğitim Enstitüsü öğrencilerinin çoğunluğu ilköğretmen okulu ve köy enstitüsü

çıkışlılardır. Bundan başka sınırlı sayıda genel liseden öğrenci alıyordu. Öğrenciler Enstitüye sıkı bir eleme sınavı sonucu seçiliyordu. Bu öğrenciler sosyo-ekonomik köken olarak yoksul ya da dar gelirli ailelere mensuptu.

Gazi Eğitim Enstitüsü açılışından başlayarak kız-erkek karma ve yatılı bir eğitim kurumu idi. Sonradan bazı bölümlere pek az gündüzlü öğrenci de alındı. Yatılı okuyanlar, öğrenim sürelerinin bir buçuk katı kadar zorunlu hizmetle yükümlü tutuluyordu. Beden Eğitimi Bölümü'ne girecekler 25, diğer bölümlere gireceklerse 30 yaşını geçmemiş olmalıydı. Evli kadınlar enstitüye giremezlerdi. 1973'te yatılılık kaldırılıp bursluluk getirildi. 1974-75 öğretim yılından başlayarak Eğitim Bölümü dışındaki tüm bölümlere, merkezi sistem üniversite sınavını kazanan herkes alındı. Resim-İş, Müzik ve Beden Eğitimi bölümleri ayrıca yetenek sınavı da yapıyorlardı.

Gazi Eğitim Enstitüsü, Cumhuriyetin gözde bir kurumuydu. Başkentte, Hukuk Mektebi'nden sonra açılan ilk yükseköğretim kurumu idi. Okulun altyapısı, öğretim kadrosu, yöneticileri ve öğrencileri de özenle seçilmişti. Enstitüde 1929-30'da profesör unvanı almış üç (İ. H. Baltacıoğlu, F. Sabri Duran, H. Sadi Selen), yurtdışında doktora yapmış altı (birisini yabancı uyruklu) öğretim elemanı vardı. O zaman üniversitede bile doktora yapmış eleman sayısı parmakla gösterilecek kadar azdı. Diğer öğretim elemanlarının da çoğu yurtdışında öğrenim görmüş ve alanında sivrilmiş kişilerdi.

İlk öğretmenlerden *Muzaffer Şerif Başoğlu, Sârâ Akdik, Sadi Irmak, Ali Fuat Başgil, Suut Kemal Yetkin, Ahmet Hamdi Tanpınar, Sabri Esat Siyavuşgil, Hüseyin Namık Orkun* vb. daha sonra üniversitelerde profesör ve ordinaryüs profesör oldular. Enstitünün değişik bölümlerine Viyana'dan Dr. *Psikolog Brunswick, Almanya'dan Müzikçi Prof. Edvard Zuckmayer, İngiltere'den Prof. Gatenby, Almanya'dan beden eğitimi ve spor uzmanı Kurt Dainas* ve birçok başka yabancı uzman da çağrılmıştı. Hocalardan eğitim bilimleri alanında tanınmış *İhsan Sungu, M. Emin Erişirgil, İ. Hakkı Baltacıoğlu, Dr. Ziya Dalat, Nevzat Ayasbeyoğlu, Hasip Almet Aytuna, Dr. Halil Fikret Kanad, Fuat Baymur, Fuat Gündüzalp, Dr. Mitat Enç, H. Hüsnü Cırtlı, Vedide Baha Pars*